

**แนวบริหารจัดการที่ดีเพื่อสร้างสันติสุขในรัฐ:
บทเรียนจากคัมภีร์พระพุทธศาสนากับแนวปฏิบัติในสถานการณ์ปัจจุบัน**

พระเทพวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ บทเรียนจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กำเนิดสังคม กำเนิดปัญหา กำเนิดผู้นำ:

บทเรียนจากอัครคัมภีร์พุทธ

ในสมัยที่โลกอยู่ในยุคเสื่อมสุดขีด สัตว์โลกจุติ(ตาย)ไปเกิดเป็นพรหม ครั้นเมื่อโลกพัฒนา
กลับมาอยู่ในยุคเจริญขึ้น สัตว์โลกก็จุติ(ตาย)มาเกิดเป็นมนุษย์ ในยุคต้น มนุษย์เกิดมาขึ้นเป็นตัวทันที
ไม่มีมารดาบิดา(โอบปาดิเก) กินปืติ(ความอิมใจ) มีแสงสว่างตามร่างกาย ยุคนั้นจึงไม่มีดวงจันทร์ไม่มี
ดวงอาทิตย์ ไม่มีดวงดาวอื่นๆ ไม่มีกลางวัน ไม่มีกลางคืน โลกมีแต่ความมืดมิด มนุษย์เที่ยวไปมาด้วย
แสงสว่างที่ฉายออกมาตามตัว ไม่มีเพศหญิง ไม่มีเพศชาย มนุษย์เรียกกันและกันเพียงว่า “สัตว์”
สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีแต่ความมืดกับน้ำ

กาลล่วงมาระยะหนึ่ง เกิดมีง้วนดินลอยอยู่บนน้ำ มีสีสั่นกลิ่นรสดีเหมือนเนยใสหรือเนย
ข้น มนุษย์ผู้หนึ่งเอานิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลองชิมดูเกิดความติดใจในรสชาติ จึงกินง้วนดินเป็นอาหาร
คนอื่นๆ ก็กินตามอย่าง การเลิกกินปืติหันมากินง้วนดินทำให้แสงตามร่างกายหายไป ดวงจันทร์ ดวง
อาทิตย์ กลางวัน กลางคืนเป็นต้นก็ปรากฏขึ้น

กาลล่วงมาระยะหนึ่ง การกินง้วนดินทำให้ร่างกายหยาบขึ้น ผิวพรรณแตกต่างกัน เกิด
การคูหมิ่นเหยียดหยามผิวพรรณกัน เมื่อง้วนดินหมดก็กินสะเก็ดดินแทน การกินสะเก็ดดินทำให้
ร่างกายหยาบยิ่งขึ้น ผิวพรรณแตกต่างกันมากขึ้น เกิดการคูหมิ่นเหยียดหยามผิวพรรณกันมากขึ้น
เมื่อสะเก็ดดินหมดก็กินเครื่องดินแทน การกินเครื่องดินทำให้ร่างกายหยาบยิ่งขึ้นไปอีก ผิวพรรณ
แตกต่างกันมากยิ่งขึ้นไปอีก เกิดการคูหมิ่นเหยียดหยามผิวพรรณกันมากยิ่งขึ้นไปอีก ไม่นานนัก เครื่องดิน
ก็หมดไปเช่นกัน

กาลล่วงมาระยะหนึ่ง เกิดข้าวสาสิ่งออกขึ้นตามธรรมชาติอยู่ทั่วไป ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ
บริสุทธิ์มีกลิ่นหอม มนุษย์กินข้าวสาสิ่งนั้น ในระยะแรกก็เก็บเกี่ยวมาแต่พอกินมือเช้า มือกลางวัน และ

มือเย็น ต้นข้าวสาธิตที่ถูกเก็บเกี่ยวในตอนเย็น พอรุ่งขึ้นเช้าอีกวันก็กลับงอกขึ้นมาแทน ต้นข้าวสาธิตที่ถูกเก็บเกี่ยวในตอนเช้า ก็กลับงอกขึ้นมาทดแทนเต็มพื้นที่ในตอนเย็นวันเดียวกัน จึงไม่มีปัญหาการขาดแคลน ทำให้มีข้าวสาธิตกินตลอดทั้งปี

กาลล่วงมาระยะหนึ่ง การกินข้าวสาธิตทำให้ร่างกายหยาบยิ่งขึ้นไปอีก ผิวพรรณนาแตกต่างกันชัดเจนขึ้นไปอีก ในร่างมนุษย์มีอวัยวะเพศหญิงและอวัยวะเพศชายปรากฏชัดเจน มนุษย์ทั้งหลายมองดูอวัยวะเพศของกันและกันก็เกิดคามระคะจึงมีเพศสัมพันธ์กัน กาลต่อมาจึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อความเป็นส่วนตัวในขณะที่มีเพศสัมพันธ์กัน เมื่อหมกมุ่นในการมีเพศสัมพันธ์กันจนติดใจก็เกิดความเกียจคร้านที่จะไปเก็บเกี่ยวข้าวสาธิต ๒ ครั้งในหนึ่งวัน คือ ในตอนเย็นและตอนเช้า เห็นว่าเป็นการเสียเวลาในการเสพกาม ดังนั้น จึงเก็บเกี่ยวข้าวสาธิตก็นำมามากพอเป็นอาหารเย็นและอาหารเช้าในคราวเดียวกันเลยทีเดียว ต่อมาเกิดความเกียจคร้านมากขึ้น เมื่อไปเก็บเกี่ยวข้าวสาธิตก็นำมาเก็บกักคุณไว้พอเป็นอาหารได้ ๒ วัน ต่อมาเพิ่มการเก็บกักคุณไว้พอเป็นอาหารได้ ๔ วัน ต่อมาเพิ่มการเก็บกักคุณไว้พอเป็นอาหารได้ ๘ วัน ต้นข้าวสาธิตถูกเก็บเกี่ยวไปเป็นจำนวนมากในแต่ละครั้ง ต้นที่ถูกเก็บเกี่ยวไปงอกขึ้นมาทดแทนไม่ทันเต็มพื้นที่ บนผืนดินจึงปรากฏต้นข้าวสาธิตงอกขึ้นเป็นหย่อมๆ ไม่นานนักก็เกิดความขาดการขาดแคลนข้าวสาธิต เริ่มเกิดการแบ่งปันข้าวสาธิตและปักปันเขตแดนแสดงกรรมสิทธิ์กัน

จากการแบ่งปันและปักปันเขตแดนแสดงกรรมสิทธิ์ในข้าวสาธิตนี้ ข้าวสาธิตที่เคยเป็นสาธารณสมบัติที่คนทั่วไปมีสิทธิ์นำไปบริโภค กลายเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลไป ปัญหาต่างๆ ก็เกิดตามมา เมื่อก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวสาธิตทำได้โดยไม่มีใครหวงห้าม ไม่มีการกล่าวหากันว่า “ลักขโมย” หลังจากมีการแบ่งกันถือครองกรรมสิทธิ์ จึงเกิดการกล่าวหากันและกันว่าลักขโมย ในสังคมมนุษย์ยุคนั้นจึงเกิดปรากฏการณ์ที่ถือว่าเป็นอาชญากรรม คือ เกิดการลักขโมยข้าวสาธิต มีการจับกุมผู้ลักขโมยแล้วว่ากล่าวตักเตือน แต่ไม่มีใครเชื่อฟังกัน จึงถูกจับถูกลงโทษโดยการทุบตีทำร้าย ต่อจากนั้นความชั่วร้ายอื่นๆ ก็เกิดขึ้นตามมา คือ การกล่าวหานินทาว่าร้าย การพุดเท็จ การจับอาวุธขึ้นมาทำร้ายกัน เกิดคดีความและความขัดแย้งระหว่างกัน เมื่อเกิดความชั่วร้ายต่างๆ มากขึ้น สังคมจึงเต็มไปด้วยความโกลาหล ไม่มีใครเป็นหลักที่จะทำหน้าที่จัดการให้ปัญหายุติลงได้ ไม่มีใครเป็นหลักในการนำพาสังคม มนุษย์ทั้งหลายจึงได้ตกลงกันแต่งตั้งบุคคลผู้หนึ่งซึ่งมีรูปร่างงดงามน่าเลื่อมใส และน่าเกรงขามกว่าให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำ ปกครองดูแลให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ทำหน้าที่ตัดสินผู้ที่ควรตัดสิน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ ในขั้นแรก บุคคลผู้ได้รับแต่งตั้งนั้น ได้รับการตั้งชื่อว่า “มหาสมมต” แปลว่า ผู้ได้รับการแต่งตั้งจากมหาชน ต่อมาได้รับการตั้งชื่อว่า “กษัตริย์” แปลว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งที่นา ต่อมาได้รับการตั้งชื่อว่า “ราชา” แปลว่า ผู้ให้สัตว์เหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม โดยสรุป บุคคลซึ่ง

ได้รับแต่งตั้งนั้นไม่ว่าจะอยู่ในชื่อใด ล้วนมีฐานะเป็นผู้นำทำหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ช่วยแก้ปัญหา พัฒนาสังคม

บทเรียนจากอัครกัญญสูตรนี้ แสดงให้เห็นสังฆกรรม ๒ อย่าง คือ (๑)ปัญหาพวกร่วมกับคนทุกสังคมล้วนมีปัญหา สมดังที่พระบาลีว่า “สงฺขิตฺเตน ปญฺจูปฺปาทานกฺขณฺธา ทฺกฺขา-ขันธฺที่ทํายํยิมันถิมัน ๕ ประการเป็นทุกข์(คนคือปัญหา)” (๒)สังคมทุกระดับต้องมีผู้นำ ต้องสรรหากคนที่จะมาเป็นผู้นำให้ได้ โดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในแต่ละสังคม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่บุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้ง ข้อนี้เป็นความจำเป็นเบื้องต้น ส่วนการที่จะได้ผู้นำที่ดีหรือไม่ดีนั้น เป็นอีกขั้นตอนหนึ่ง

แนวนโยบายที่ผิดพลาดในการแก้ปัญหาอาชญากรรม:

บทเรียนจากจกัถวัตติสูตร

ผู้นำพึงตระหนักถึงสังฆกรรมที่ว่า วัฏจักรของสังคมมียุคเสื่อมและยุคเจริญสลับไปกัน เหตุปัจจัยที่ทำให้เสื่อมก็คือความชั่วทางไตรทวารคือกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม(กาย วาจา และใจ)ของมนุษย์ จุดเริ่มต้นของอาชญากรรม ก็คือ ข้าวปลาอาหารไม่เพียงพอ ประชาชนอดหยาก หิวโหย และเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดอาชญากรรมมากขึ้นก็คือนักปกครองไม่ประพฤติจักรวรรดิวัตร ไม่ประพฤติกุศลกรรมบถ และไม่ถือปฏิบัติตามหลักเบญจศีล(ศีล ๕) ปกครองบริหารบ้านเมืองโดยไม่ปรึกษาบัณฑิตปราชญ์ราชบัณฑิต ประการสำคัญคือไม่ให้ทรัพย์(ธนทรัพย์-เงินและธัญญาทรัพย์-ข้าวเปลือก)แก่คนยากไร้ ทำให้เกิดความขัดสนในหมู่ประชาราษฎร์

คำว่า “ให้ทรัพย์แก่คนยากไร้” ไม่ได้หมายถึงเอาทรัพย์สิ่งของไปแจกโดยที่เขาไม่ต้องทำงาน แต่มีความหมาย ๓ นัย (๑)เอาทรัพย์หรือเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้โดยตรงในกรณีที่เขาประสบภัยหรืออยู่ในภาวะขาดแคลนอย่างหนัก (๒)เอาทรัพย์ไปจัดสรร โอกาสให้คนยากจนได้มีโอกาสมีช่องทางทำมาหากิน เช่นการสร้างอาชีพ การสร้างความรู้เกี่ยวกับการประชาอาชีพให้แก่เขา (๓)เอาทรัพย์ไปสนับสนุนอาชีพของเขาให้มีช่องทางในการจำหน่ายแจก

ความผิดพลาดเชิงนโยบายก็คือ (๑)ประชาราษฎร์ผู้ยากไร้ขัดสนไม่ได้รับการดูแลด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค ไม่มีข้าวปลาอาหารบริโภค จึงก่ออาชญากรรมลักขโมย (๒)เมื่อเกิดการลักขโมยแล้ว รัฐให้ทรัพย์แก่ประชาราษฎร์ผู้ลักขโมยด้วยหวังจะให้เขามีทรัพย์ใช้สอยเลี้ยงชีพ นโยบายนี้ทำให้เกิดผลเสีย ๒ อย่างคือ (๑)เกิดความขมขื่นใจมักง่าย ด้วยคิดว่า “ลักทรัพย์เพื่อให้รัฐเอาทรัพย์มาให้ เป็นการได้ ๒ ต่อ” และ(๒)เกิดลัทธิเอาอย่างด้านอาชญากรรมลักขโมย เพราะเห็นว่า ลักทรัพย์นอกจากไม่ถูกลงโทษแล้วยังได้รับทรัพย์เพิ่มอีก เหมือนกับได้รางวัล เมื่ออาชญากรรมเพิ่มมากขึ้นจนยากที่จะ

ควบคุม รัฐจึงปราบปรามโดยการประหารชีวิตผู้ก่ออาชญากรรม เป็นผลสืบเนื่องทำให้เกิดการ
 สะสมศัตรารัฐของมีคมเพื่อต่อสู้แย่งชิงทรัพย์สินกัน บ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยการแย่งชิงปล้นฆ่ากัน
 ดังนั้น จะเห็นว่า ลำดับความเลื่อมเริ่มจาก รัฐไม่ให้ทรัพย์แก่คนยากจน ทำให้เกิดความขัดสนหนัก
 ขึ้นไปอีก เมื่อขัดสนก็ก่ออาชญากรรมลักขโมย(อทินนาทาน) เกิดการสร้างสะสมอาวุธใช้ในการลัก
 ขโมยหรือป้องกันทรัพย์สิน เกิดการฆ่ากันและกันสืบเนื่องไปอย่างนี้

การลักขโมย(อทินนาทาน)และการฆ่าสัตว์(ปาณาติบาต-รวมถึงการเบียดเบียนกัน)คือ
 จุดเริ่มต้นแห่งความชั่วร้าย เป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดอาชญากรรมอื่นๆ ตามมา ถ้ามว่า “เพราะเหตุไร ?
 การลักขโมย(อทินนาทาน-รวมถึงเอาไรต์เอาเปรียบกัน)และการฆ่าสัตว์(ปาณาติบาต-รวมถึงการทำร้าย
 กัน)จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญแห่งอาชญากรรม”

มีพระบาลีว่า “สพฺเพ สุตตา อาหารภูฏิติกา แปลว่า สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร”
 เมื่อไม่มีกินไม่มีใช้ก็ต้องแสวงหาเพื่อให้มีกินมีใช้ จะแสวงหาด้วยวิธีการที่สุจริตยุติธรรมหรือไม่
 สุจริตยุติธรรม ข้อนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมอย่างน้อย ๓ ประการ (๑)คุณธรรม (๒)กฎหมาย (๓)
 กาลและเทศะ ในการแสวงหา นั้น คนมีคุณธรรมสูงย่อมมุ่งความสุจริตยุติธรรมอยู่แล้ว บางคนมี
 คุณธรรมไม่สูงแต่กฎหมายบ้านเมืองเข้มงวด ก็ยึดความสุจริตยุติธรรมเป็นหลัก บางคนคุณธรรมอาจ
 ไม่สูง กฎหมายอาจไม่เข้มงวดนักแต่ไม่มีจังหวะ ไม่มีโอกาสหรือบ้านนี้เมืองนี้เขาาระบบป้องกันดีก็ไม่
 กล้าที่จะทำการทุจริต

พระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงธรรมแก่คนที่กำลังหิวข้าว สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาก
 เมืองสาวัตถีไปยังเมืองอาฬวีเพื่อแสดงธรรมโปรดคนเลี้ยงโคคนหนึ่งซึ่งเป็นคนยากจน พอถึงวันนั้น
 โคหายไป เขาเดินตามหาโคตั้งแต่เช้าจนเที่ยงวันจึงพบโคที่หายไป ไม่ได้กินข้าว เมื่อความหิวอย่างยิ่ง
 แต่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จึงรีบมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม โดยที่ยังไม่ได้กินข้าว พระพุทธ
 องค์รับสั่งให้จัดหาอาหารให้เขากินก่อน และตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “อุบาสกนั้นหิวยิ่งนัก ลูกขึ้นแต่
 เข้าตรูแล้วเที่ยวไปโคในป่า เมื่อเราแสดงธรรมอยู่ก็ไม่อาจบรรลुได้ เพราะทุกข์อันเกิดจากความ
 หิว...” ในโอกาสเดียวกันนี้ พระพุทธองค์ตรัสคาถาว่า “ชิมจฺฉา ปรมา โรคา แปลว่า ความหิวเป็น
 โรคอย่างยิ่ง”

บทเรียนจากจักกวัตตสูตรและวิธีการของพระพุทธเจ้าในการแสดงธรรมต่อผู้กำลังหิวข้าว
 เป็นข้อสนับสนุนว่า นโยบายของรัฐที่จะสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนไม่ว่าจะเป็นรูปแบบไหน
 ภายใต้อะไร เป็นความดีทั้งนั้น นี้คือรัฐสวัสดิการที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คำว่า
 “ประชานิยม” ก็ดี “ประชารัฐ” ก็ดี “รัฐสวัสดิการ” ก็ดี ล้วนเป็นหลักการที่ดีทั้งสิ้น คนมีกินมีใช้
 ย่อมมีโอกาสที่จะก่ออาชญากรรมลักขโมยน้อยกว่าคนไม่มีกินไม่มีใช้ คนมีเงินกับคนไม่มีเงินมอง

เงินจำนวน ๑๐๐ บาทด้วยท่าที่แตกต่างกัน การลักขโมยเกิดขึ้นง่ายเสมอในสังคมที่มีช่องว่างห่างกัน
มากระหว่างคนมีเงินกับคนไม่มีเงิน

รัฐที่เกษมสำราญมีสันติสุขเกิดจากการที่ผู้ปกครองมีหลักคิดว่า “ความอยู่ดีกินดีของ
ประชาชนคือหน้าที่ของรัฐ” ระบบและกลไกทั้งปวงของรัฐที่มีอยู่ทำยที่สุดแล้วยอมเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของประชาชนนั่นเอง และที่สำคัญคือรัฐมีความชอบธรรมอยู่แล้ว
ที่จะกำหนดนโยบายในการที่จะให้ทรัพย์สินแก่ประชาชน หลักคิดของนักปกครองตามที่ปรากฏใน
จกวัตติสูตรจึงมีว่า “เมื่อประชาชนมีความหิว ต้องให้ข้าวปลาอาหารแก่พวกเขา อย่าให้ปล่อยไว้ให้
พวกเขาลักขโมยแล้วจึงนำข้าวปลาอาหารไปให้”

ปลุกจิตสำนึกใหม่คือจุดเริ่มต้นแห่งสันติสุขในรัฐ:

บทเรียนจากจกวัตติสูตร

ในยุคที่สังคมเสื่อมสุดขีด จะมีช่วงระยะเวลา ๗ วันที่เต็มไปด้วยอาชญากรรมฆ่าฟันกัน
เรียกว่า “สัตถันตรกัลป์-ยุคในท่ามกลางศัตรา” ขณะที่มนุษย์ทั้งหลายมีความคิดแบบ “มิดสติญ์-มอง
กันและกันเป็นเหยื่อ” มุ่งแต่จะทำลายประหารกันนั้น ก็มีมนุษย์บางพวกคิดว่า “ปัญหาอาชญากรรม
ในยุคนี้รุนแรงเกินกว่าจะเยียวยาแก้ไข” จึงปลีกวิเวกหามุมสงบสำหรับตัวเอง คิดว่า “พวกเราอย่า
ฆ่าใครๆ และใครๆ ก็อย่าฆ่าพวกเรา ทางที่ดี เราควรเข้าไปอาศัยอยู่ตามป่าหุฎา สุมทุมพุ่มไม้ ป่าไม้
เกาะกลางแม่น้ำ หรือชอกเขา กินรากหญ้าและผลไม้เลี้ยงชีพอยู่ ๗ วันซึ่งเป็นช่วงแห่งสัตถันตรกัลป์
นั้น” พอล่วง ๗ วันนั้นไปก็พากันออกมาจากป่าหุฎา สุมทุมพุ่มไม้ ป่าไม้ เกาะกลางแม่น้ำหรือชอกเขา
ปลุกจิตสำนึกใหม่ ประชุมปรึกษากันว่า “การที่พวกเราสูญสิ้นญาติมากเช่นนี้ เพราะทำแต่อกุศลกรรม
ทางที่ดีพวกเราควรทำกุศลกรรม ควรงดเว้นจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์)” เมื่อมีจิตสำนึกดีร่วมกัน
อย่างนี้ จึงพากันประพฤติกุศลกรรมคือเว้นจากปาณาติบาต เว้นจากการลักทรัพย์เป็นต้น เป็นผลทำ
ให้สังคมหมุนไปกลับไปสู่ยุคเจริญขึ้นโดยลำดับ เมื่อร่วมกันทำความดีเป็นหมู่ใหญ่ ผลแห่งความดี
ก็ยิ่งทวีเพิ่มขึ้นปรากฏผลประจักษ์ชัด

เมื่อเห็นผลของการประพฤติกุศลกรรมชัดเจนอย่างนี้ มนุษย์เหล่านั้นชักชวนกันประพฤติกุ
ศลธรรมเพิ่ม คือ งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจณาจาร งดเว้นจากมุสาวาท งดเว้น
จากปิสุณาวาจา งดเว้นจากผรุสวาจา งดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นต้น สันติสุข ความเจริญรุ่งเรือง
ความมั่งมีศรีสุขก็ยิ่งเพิ่มหลายร้อยเท่าพันเท่า

ข้อคิดที่ได้จากบทเรียนนี้คืออะไร ?

มีข้อคิด ๓ ประการจากบทเรียนนี้ (๑) ในขณะที่สังคมบ้านเมืองเกิดปัญหาความวุ่นวายต่างๆ ก็มีคนที่มิจิตสำนึกที่จะแก้ปัญหาเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมอยู่ แต่ต้องจัดสรรโอกาสให้พวกเขาได้แสดงฐานะและบทบาทหรือมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการ (๒) สังคมดีหรือไม่ดีเกิดจากปัจเจกชน อาชญากรรมเกิดจากการที่นาย ก. ไปลักทรัพย์สมบัติของนาย ค. แล้วตามด้วยการต่อสู้แย่งชิงฆ่ากันฟันหรือกล่าวหาฟ้องร้องกัน เมื่อพัฒนาไปสู่ปัญหาความวุ่นวายจนถึงขั้นกลียุค ก็อาศัยคนเพียงกลุ่มเล็กๆ หรือปัจเจกชนที่มีจิตสำนึกดีร่วมกันทำความดีแก้ปัญหา ปลุกจิตสำนึกดีให้แผ่ออกไปในวงกว้าง (๓) คุณธรรมจริยธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นหลักสำคัญเพื่อการบริหารจัดการบ้านเมืองให้เกิดสันติสุข ความฉลาดรอบรู้ด้านการบริหารจัดการ ความเก่งกล้าในบริหารจัดการอาจจะนำพาสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ แต่ท้ายที่สุดแล้วก็เกิดปัญหาแทรกซ้อน คือการแก่งแย่งชิงดี ความขัดแย้ง ท้ายที่สุดก็เกิดภาวะ “เอาไม่อยู่” มีบทสรุปหมุนวนเป็นวัฏจักรอย่างนี้ ดังนั้น มิติด้านศาสนาโดยเฉพาะประเด็นด้านการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่คนทุกวัยจึงจำเป็น

แนวบริหารจัดการที่ดีเพื่อสร้างสันติสุขในรัฐ:

บทเรียนจากจักรวัตติสูตรและมหาปริณิพพานสูตร

ธรรมสำหรับนักปกครองแบ่งเป็นคุณธรรม ได้แก่ ธรรมิกาทิปไตย การปกครองที่ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือยำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก มีธรรมเป็นธงชัย ข้อนี้เป็นคุณธรรมประจำตัว เป็นคุณสมบัติภายใน เป็นเรื่องของจิตใจ กับส่วนที่เป็นจริยธรรม แนวในการบริหารจัดการบ้านเมือง ซึ่งประกอบด้วย

๑. **ธรรมิการักษา** รักษาและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่(๑)คนภายในครอบครัว รวมถึงบริวารใกล้ชิดทั้งหมด ให้การอบรมสั่งสอนให้อยู่ด้วยความเรียบร้อยสงบสุข (๒) ทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ที่ฝ่ายความมั่นคงอื่นๆ (๓) ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้บริหารระดับสูงทั้งภาครัฐและเอกชน (๔) ข้าราชการฝ่ายพลเรือน (๕) พ่อค้า เจ้าไร้เจ้านา ครูอาจารย์ นักวิชาการ (๖) ราษฎรทั้งปวง (๗) พระสงฆ์และนักบวชผู้เป็นปูชนียบุคคล ทรงคุณธรรม (๘) สัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย นก

๒. **อธรรมการนิเสธนา** ห้าม กั้น ป้องกันมิให้การอันไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในรัฐ คือ จัดการป้องกันแก้ไขมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง

๓. **ธนาอุประทาน** ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่คนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในรัฐ

๔. **ปริพจน** ปรีกษาสอบถามปัญหาและวิธีการแก้ไข รวมทั้งสนทนาธรรมกับสมณพราหมณ์อยู่เสมอ เพื่อให้รู้ชัดว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์

นอกจากนี้ ยังมีธรรมสำหรับผู้นำอีกหมวดหนึ่ง ประกอบด้วย (๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (๓) เว้นจากการประพฤตินอกใจ (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (๕) เว้นจากการพูดต่อเสียด (๖) เว้นจากการพูดคำหยาบ (๗) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (๘) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (๙) มีจิตไม่พยายาบท (๑๐) มีความเห็นชอบ

แนวปฏิบัติที่ดีเหล่านี้ทำให้บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็น สังคมดี เศรษฐกิจดี ซึ่งมีเครื่องชี้วัด(KPI)คือ สภาพบ้านเมืองโดยทั่วไปมีพลเมืองมาก ประชากรคับคั่ง แออัดไปด้วยผู้คน มีบ้านนิคม(ตำบล)และราชธานีหนาแน่นมีทุกระยะชั่วโมงบินตก มีเมือง(เล็ก)อยู่ ๘๔,๐๐๐ เมือง มีอาพาธ(โรค)อยู่ ๒ ชนิด คือ (๑) อัจฉา คือ ความอยากที่เป็นสาเหตุแห่งการขอและการให้ตลอดเวลา (๒) อนสนะ คือ ผู้คนกินดื่ยอยู่ดีอิ่มหนำสำราญจึงเกิดความเฉื่อยชา ต้องการจะนอน ไม่อยากทำงานเพราะเมืออาหาร ในยุคนี้มนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปีสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจบ้านเมืองมีภัษาหารอุดมสมบูรณ์อาณาเขตของบ้านเมือง มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

ในครั้งอดีต เมืองเวสาลีหรือไพศาลี แคว้นวัชชี เป็นบ้านเมืองที่เหมาะสม ถือเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ประชาชนในชาตินับถือพระพุทธศาสนาเป็นเรือนใจ สังคมอุดมด้วยคุณความดี เต็มไปด้วยโอกาสซึ่งเปิดกว้างสำหรับผู้แสวงหาคุณความดี การดำเนินชีวิตของผู้คนก็มีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ สมาชิกในองค์กร สถาบัน ครอบครัวสามัคคีกลมเกลียว ปราบฎให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ มีองค์ประกอบ ๑๐ ประการ อันเป็นคุณลักษณะที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองร่มเย็นของบ้านเมืองในครั้งอดีตประกอบด้วย (๑) มีประชากรมาก (๒) มีพลเมืองหนาแน่น (๓) อึกที่กครึกโครมเพราะเสียง ๑๐ ชนิดคือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคมดนตรี และเสียงเชือเชียวว่า “พวกท่าน โปรดบริโภค โปรดคิมโปรดเคี้ยวกิน” (๔) มีสตรีผู้งดงามด้วยรูปและนามประจำเมือง (๕) มีสระ โบกขรณีทั่วไปซึ่งเต็มไปด้วยดอกอุบล ปทุม โกมุท บุษบาริก และสระ โบกขรณีธรรมะ (๖) มีปราสาททั่วไปและธรรมปราสาท (๗) มีสภาการ อันเป็นที่ประชุมของผู้บริหารและผู้ทรงความคิด (๘) มีปุษนียบุคคลและนักปราชญ์ราชบัณฑิต รวมทั้งสถาบันการศึกษา (๙) มีสมณพราหมณ์ผู้ทรงศีลสัญจรไปมา และ(๑๐) มีเจดีย์

บ้านเมืองใดมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า ปฏิรูปเทศ แปลว่า ถิ่นฐานที่เหมาะสม การได้มีโอกาสอยู่ในถิ่นฐานที่เหมาะสม จัดเป็นมงคลแก่ชีวิต เมืองเวสาลีหรือไพศาลี แคว้นวัชชี ประกอบด้วยคุณลักษณะดังที่กล่าวมา จึงทำให้บ้านอื่นเมืองอื่นในยุคสมัยเดียวกันทั้งรู้สึกชื่นชม และอยากจะดำเนินรอยตาม หรือบางครั้งก็อยากจะยึดเอามาเป็นเมืองขึ้น

การได้มาซึ่งความเป็นปฏิรูปประเทศ มีข้อที่พึงศึกษาอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ วิธีการที่จะได้มาคืออะไร ?

ประการที่ ๒ วิธีการที่จะธำรงรักษาความเป็นปฏิรูปประเทศไว้ให้ยืนยงคงอยู่ต่อไปคืออะไร ?

มีเรื่องของพวกวัชชีเป็นกรณีศึกษา สมัยหนึ่ง ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ มีพระประสงค์จะปราบแคว้นวัชชี จึงส่งวัสสการพราหมณ์ไปเข้าเฝ้าและกราบทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับสถานการณ์ในแคว้นวัชชีแล้ว นำกลับมารายงาน เพื่อประกอบการวางยุทธศาสตร์ในการเข้าโจมตี วัสสการพราหมณ์พร้อมด้วยคณะได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความเป็นไปของแคว้นวัชชี พระพุทธองค์ได้ฟังแล้วไม่ได้ตรัสตอบกับวัสสการพราหมณ์โดยตรง แต่ทรงหันไปสนทนากับพระอานนท์ที่ถวายเป็นพัดอยู่ด้านพระปฐมฐาน์เป็นเชิงสอบถามว่า “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิศั ประชุมกันมากครั้งอยู่ เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงกระทำ ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามธรรมที่วางไว้เดิม สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และถือว่าถ้อยคำแนะนำปราสอนของท่านผู้อาวุโสเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ควรรับฟัง ให้เกียรติกุลสตรีหรือกุลกุมารีไม่ข่มเหงน้ำใจ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชี ทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้น จัดการรักษา ค้ำครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม โดยตั้งใจว่า “ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้น”

พระอานนท์กราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า พวกเจ้าวัชชียังถือปฏิบัติอธิทานิยธรรม ๗ ประการนี้อยู่”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ตราบใดที่พวกเจ้าวัชชียังถือปฏิบัติอธิทานิยธรรม ๗ ประการ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย อย่างว่าแต่ถือปฏิบัติทั้ง ๗ ข้อเลย แม้ถือปฏิบัติข้อเดียวก็มีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม”

ตอนที่ ๒ บทเรียนจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กับแนวปฏิบัติในสถานการณ์ปัจจุบัน

รัฐต้องมีผู้นำ แม้แต่สังคมของสัตว์ ๓ สหายนกอินทรี สิง ช้าง อยู่ร่วมกันมานาน ไม่เคยคิดว่าจะต้องมีผู้นำ วันหนึ่งก็ยังคงมานั่งปรึกษากันว่าจะคัดเลือกใครจะเป็นหัวหน้า วิธีการ

คัดเลือกคือ เอาต้นไทรต้นหนึ่งที่อยู่ในบริเวณนั้นเป็นเกณฑ์ โดยกำหนดข้อตกลงว่า “ใน ๓ ตัวนี้ ใครเห็นต้นไทรนี้ก่อน ผู้นั้นเป็นผู้นำ” ช้างพูดขึ้นก่อนว่า “สมัยที่เราเป็นลูกช้าง ต้นไทรนี้สูงแค่ระดับขาอ่อนของเรา เราเห็นต้นไทรตั้งแต่ตอนเป็นฟุ่มเล็กๆ”

ลิงพูดว่า “ตอนเราเป็นลูกลิง นั่งอยู่บนพื้นดิน เคี้ยวกินหน่อของต้นไทรอ่อนนี้ เราเห็นมันตั้งแต่ตอนเป็นเล็กๆ อยู่”

ส่วนนกระทาพูดว่า “สหายทั้งสองเอ๋ย เมื่อก่อนมีต้นไทรใหญ่อยู่ที่โน้น เราไปกินผลของมันแล้วมาถ่ายเมล็ดมันลงในที่นี้ จึงทำให้ต้นไทรงอกขึ้นตรงนี้”

สัตว์ ๓ ตัวเมื่อทราบข้อมูลอย่างนี้ ทำให้ทราบลำดับอาวุโสของกันและกัน ลิงและช้างจึงยกให้นกระทาเป็นหัวหน้า เคารพยำเกรงกันตามลำดับอาวุโส เชื้อพึ่งกันและกัน ทำให้อยู่กัน ความร่วมเย็นเป็นสุข สันติสุขในรัฐเกิดจากผู้นำ และเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม คนทั่วไปอาจมีคุณธรรมจริยธรรมมากบ้างน้อยมาก หรือบางคนอาจไม่มีเลย แต่ไม่ได้เป็นองค์ประกอบหลักที่จะให้เกิดสันติสุขในรัฐเท่ากับผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม

แนวบริหารจัดการที่ดีเพื่อสร้างสันติสุขในรัฐที่เหมาะสมสถานการณ์ปัจจุบันคืออะไร ?

ผู้นำรัฐย่อมจะมีหลักการปกครองรัฐอยู่แล้ว สามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองในรัฐได้ แต่ท้ายที่สุดก็เกิดปัญหาความวุ่นวาย จึงถือว่ายังมีจุดบกพร่องที่จะต้องเติมเต็มอยู่ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแม้จะเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นานแล้ว แต่ก็ยังเป็นสัจธรรมอยู่ว่า ผู้ใดประพฤติปฏิบัติ ผู้นั้นย่อมได้รับผลเอง(สันติภูมิ)และไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา(อกาลิกะ) ดังนั้นจึงสามารถนำเป็นหลักคิดเพื่อเติมเต็มจุดบกพร่องหลักการปกครองรัฐได้ ถ้ามต่อไปว่า “ในจำนวนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น หลักธรรมใดเหมาะที่สุดสำหรับการเติมเต็มหลักการปกครองรัฐ ?” บทเรียนที่ได้จักกวัตตีสู่ตรรก์คือ “ธรรมวิชัย” การชนะข้าศึกโดยมิต้องใช้อำนาจ มิต้องใช้ศัตรา แต่ใช้ธรรมนั้นแหละทำให้สามารถครองความยิ่งใหญ่ทั่วโลก พระเจ้าอโศกมหาราชหลังจากที่ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงดำเนินนโยบายตามหลักการที่ปรากฏในจักกวัตตีสู่ตรรก์นี้ ทรงเปลี่ยนเสียงกลองศึกให้เป็นเสียงกลองแห่งธรรม(ธัมมเกรี) ทรงดำเนินนโยบายบริหารบ้านเมืองโดยหลักธรรมวิชัย(ชนะ โดยธรรม)ก็อยู่ในจักรวรรดิวัตรข้อธรรมาธิปไตยคือถือธรรมเป็นใหญ่ การที่พระองค์ทรงปกครองจัดการรักษาอันชอบธรรมแก่ประชาชนดังพ่อปกครองลูกก็อยู่ในจักรวรรดิวัตรข้อธรรมิการักษาคือการรักษาอันชอบธรรม การที่พระองค์ทรงป้องกันมิให้เกิดความเลวร้ายขึ้นในรัฐและปราบปรามเรื่องเลวร้ายที่เกิดให้หมดสิ้นไปจากรัฐก็อยู่ในจักรวรรดิวัตรข้อธรรมการนิเสธนาเป็นต้น

จากบทเรียนที่ได้จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาดังกล่าวมาข้างต้น ทั้งที่เป็นหลักการและตัวอย่างความสำเร็จ สามารถสรุปลงในหลักการใหญ่(หัวใจของพระพุทธศาสนา)ได้ ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส

ความชั่ว คือ ความชั่วทางกายเรียกว่ากายทุจริตมี ๓ อย่าง คือ(๑)ฆ่าสัตว์(๒)ลักทรัพย์ (๓)ประพฤตินอกใจในกาม ความชั่วทางวาจาเรียกว่าวจีทุจริตมี ๓ อย่าง คือ (๑)พูดเท็จ (๒)พูดส่อเสียด (๓)พูดคำหยาบ (๔)พูดเพ้อเจ้อ ความชั่วทางใจเรียกว่ามโนทุจริต มี ๓ อย่างคือ (๑)เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น (๒)มีจิตพยาบาท (๓)เห็นผิด ดังนั้น การไม่ทำชั่วก็คือ (๑)เว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒)เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (๓)เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม (๔)เว้นจากการพูดเท็จ (๕)เว้นจากการพูดส่อเสียด (๖)เว้นจากการพูดคำหยาบ (๗)เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (๘)ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (๙)มีจิตไม่พยาบาท (๑๐)มีความเห็นชอบ

ความดีมี ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ การไม่ทำชั่ว ๑๐ อย่างดังกล่าวมาแล้วคือความดี ส่วนที่ ๒ ความดีที่เสริมเข้าไปอีกเพื่อให้เกิดความดียิ่งขึ้นไป จัดเป็นบุญบารมี ประกอบด้วย (๑)ทาน การให้ปันสิ่งของ (๒)ศีล ประพฤติเรียบร้อยดีงาม (๓)ภาวนา อบรมจิตใจ (๔)อปจายนะ อ่อนน้อมถ่อมตน (๕)เวทย์วิจิตร ขวนขวายรับใช้ มีจิตอาสา (๖)ปัดติทาน เกลี้ยความดีให้ผู้อื่น (๗)ปัดทานุโมทนา ยินดีในความดีของผู้อื่น (๘)ธัมมัสสวนะ ฟังธรรมศึกษาหาความรู้ (๙)ธัมมเทศนา สั่งสอนธรรมให้ความรู้แก่ผู้อื่น (๑๐)ทิฏฐชุกัมม ปรึบความเห็นให้ถูกต้อง

ทำจิตให้ผ่องใส คือ การฝึกฝนอบรมกล่อมเกลียดตามหลักไตรสิกขา หมายถึงการฝึกฝนกล่อมเกลียดกายวาจาให้มีความเรียบร้อยดีงาม สงบเสงี่ยม ทำให้พร้อมที่จะฝึกและสะดวกที่จะฝึกจิตให้เป็นสมาธิซึ่งจะทำให้เกิดปัญญา ในการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขานี้ ศีลเป็นพื้นฐานเพื่อก้าวไปสู่ความเจริญขั้นต่อไปคือ “จิตสมาธิ” ศีลก็คือเจตนาที่จะงดเว้นหรือการไม่มีความดำริในการที่จะทำความชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสปลอดโปร่ง ทำให้เกิดความคิดเห็นแจ่มแจ้งนั่นคือปัญญา

ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส ถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ปัญหาที่อยู่ที่ว่า จากหลักการสู่การปฏิบัติจะทำอย่างไร ? คำตอบคือ “คนดีคือผู้ที่นำหลักการดีไปสู่ภาคปฏิบัติ” โจทย์จึงมีต่อไปว่า “จะสร้างคนดีได้อย่างไร ?”

“คนดี” กับ “ความดี” เป็น ๒ อย่างที่บางครั้งก็อยู่ด้วยกัน บางครั้งก็แยกกัน “ความดี” เกิดจากการ “ละชั่ว ทำดี และทำจิตให้ผ่องใส” “คนดี” ก็คือคนที่ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใสนั่นเอง ดังนั้น วิธีสร้างคนดีก็คือให้เขาไม่ทำชั่ว ให้เขาทำดี และให้ทำจิตให้ผ่องใส ซึ่งในทางปฏิบัติ การที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างคนดีนั้นต้องทำหลายอย่างไปพร้อมๆ กัน นั่นคือ (๑)หลักการดีที่มีอยู่แล้ว ต้องช่วยกันเชิดชูหลักการนี้ให้ปรากฏรับรู้ในสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยรูปแบบกิจกรรมหรือประชาสัมพันธ์

หรือรูปแบบอื่นๆ เช่นการศึกษาเล่าเรียน เป็นชั้นสอนให้รู้ (๒)แสดงตัวอย่างความดีตามหลักการ นั้น เชิดชูคนมีคุณธรรมจริยธรรม มีคนทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง เป็นชั้นทำให้ดูอยู่ให้เห็น (๓)การ ฝึกอบรมกล่อมเกลามาตามหลักไตรสิกขาดังกล่าวแล้ว นั่นคือทำจิตให้่องใสตามหลักไตรสิกขา

หลักคิดสำหรับนักบริหารก็คือ “หลักการดีต้องอาศัยคนดีนำไปปฏิบัติเพื่อสร้างแบบอย่าง ที่ดี” ความจริงในปัจจุบันก็คือ เรามีหลักการดีเพียงพอแล้วทั้งหลักการของอาณาจักรและศาสน จักร ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่หลักการ แต่อยู่ที่คนที่จะนำหลักการที่ดีไปปฏิบัติให้เป็นต้นแบบ

ความจริง ในสังคมหนึ่งไม่จำเป็นว่าทุกคนต้องเป็นคนดี แต่ขอให้มีคนดีเป็นแบบอย่าง และมีผู้นำแบบพระโพธิสัตว์ เหมือนกับสังคมโลกในแต่ละกัลป์แต่ละยุคมีพระพุทธเจ้าเพียง พระองค์เดียวเท่านั้น ในยุคที่ว่างจากพระพุทธเจ้าถ้าจะมีรอยต่อที่เป็นช่องว่างจริงๆ ก็จะมีพระปัจเจก พุทธเจ้ามาช่วยรักษาการ สังคมทั่วไปก็เช่นเดียวกัน การสร้างคนดีจึงเป็นสิ่งที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ในทุก สังคมในทุกยุคต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ สังคมก็คือว่า “ทุกคนอยากเป็นคนดี แต่เป็นคนดีไม่ได้ทุก คน” ภาระหน้าที่ของมนุษยชาติก็คือช่วยกันอุดหนุนส่งเสริมให้คนเป็นคนดีแม้จะเป็นคนดีได้ไม่ ทั้งหมดก็ตาม ในรัฐศาสตร์เชิงพุทธหรือพุทธรัฐศาสตร์ จึงควรแบ่ง “คนดี” เป็น ๒ ระดับ คือ (๑)คน ดีแบบกัลยาณชน (๒)คนดีแบบพระโพธิสัตว์

คนดีระดับที่ ๑ กัลยาณชน เกิดจากการไม่ทำชั่วมีเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น และการทำ ความดีมีทาน ศีล ภาวนาเป็นต้นดังกล่าวแล้ว โดยพัฒนาจากความเป็นปุถุชน(คนหน้าด้วยกิเลส) ไปสู่ความเป็นกัลยาณชน(คนดี) ซึ่งเมื่อทำความดียิ่งขึ้นไปอย่างต่อเนื่องก็จะพัฒนาไปสู่ความเป็น อริยะตั้งแต่ชั้นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ซึ่งทำได้ไม่ยาก เราบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาต่อเนื่อง ก็บรรลุความเป็นดีในระดับอริยะได้ แต่เมื่อพูดถึงอริยบุคคล เราก็มักจะนึกถึง พระอรหันต์และคิดว่าเป็นเรื่องยากสำหรับคนทั่วไป ความจริงก็คือว่า โลกปัจจุบัน เหตุที่มีรัฐหรือ สังคมบางแห่งอุดมด้วยสันติสุข ก็เพราะมีคนดีเหมือนเป็นอริยบุคคลหรือเหมือนกับจะเป็น โสดาบัน อาศัยอยู่ จะโดยบรรลุความเป็นโสดาบันโดยสมบูรณ์หรือโดยลักษณะนิสัยหรือจิตสำนึกแบบ โสดาบันก็ตาม ในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นโสดาบัน อนาคตบัณฑิตก็เป็นผู้เป็นโสดาบัน ทั้ง ๒ ท่านก็อยู่ครองเรือนทำมาหากินเหมือนคนทั่วไป แต่ยึด มั่นบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาอยู่เป็นประจำ ความดีเริ่มต้นด้วย “คนดี” เพราะคนดีครอบครัว จึง เพราะครอบครัวดีหมู่บ้านจึงดี เพราะหมู่บ้านดีตำบลจึงดี เพราะตำบลอำเภอจึงดี เพราะอำเภอดี จังหวัดจึงดี เพราะจังหวัดดีประเทศหรือรัฐจึงดี คิดและทำง่ายๆ อย่างนี้ ถึงแม้ระบบและกลไกจะดี ถ้า คนไม่ก็ทำให้เกิดความดีไม่ได้ การฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดีด้วยหลักทาน ศีล ภาวนาไม่ใช่เรื่อง ยาก แต่ไม่ค่อยมีคนสนใจจะทำหรือทำกันเพียงเป็นพิธีกรรม ไม่จริงจังและไม่จริงจัง ความดีจึงไม่เกิด

คนดิระดับที่ ๒ คนดีแบบพระโพธิสัตว์ ซึ่งเกิดจากการทำความดีโดยบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ คำว่า “บารมี” แปลว่า ถึงฝั่ง ธรรมเครื่องถึงซึ่งฝั่ง หมายถึงคุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาที่ทำให้ยิ่งใหญ่ซึ่งจะส่งผลให้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ปฏิปทาอันยวดยิ่งที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง ประกอบด้วย (๑)ทานบารมี คือ มีอุปนิสัยสีกไฟในทาน มีกุศลเจตนาในการให้อยู่ตลอดเวลา ให้อามิสทานบ้าง ธรรมทานบ้าง ในชีวิตประจำวัน (๒)ศีลบารมี คือ มีอุปนิสัยเรียบร้อยดีงาม มีความสงบเยือกเย็นเป็นปกติ (๓)เนกขัมมบารมี คือ ความดำริที่จะออกจากเครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำให้ชีวิตยุ่งเหยิง หรือดำริที่จะออกบวช ในมุกกว้างออกไปครอบคลุมถึงความคิดที่จะปลอดจากความโลก (๔)ปัญญาบารมี ใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติหรือใช้ปัญญาแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา (๕)วิริยบารมี ใช้วิริยะเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลา มีความเพียรพยายามไม่ท้อถอย มีความอดสาหะแรงกล้า และยิ่งยวดตลอดเวลา (๖)ขันติบารมี ใช้ขันติเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติ หรือใช้ขันติ(อดทน อดกลั้น อดออม)แก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา มีความอดทน ความอดกลั้น ความไม่คร่ำคร่า ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มข้นแห่งจิต (๗)สัจจบารมี คือ ดำเนินชีวิตยึดความจริงใจ จริงวาจา และจริงการเป็นหลัก ไม่ว่าจะทำการใดๆ ที่ไหน เมื่อไรก็ยึดหลักนี้ ใช้สัจจะเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติ หรือใช้สัจจะแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา (๘)อริยฐานบารมี คือ ใช้อริยฐานธรรมเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติ หรือใช้อริยฐานธรรม(ความมั่นคงแน่วแน่)แก้ปัญหา ปัญญาอริยฐาน ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคือปัญญา สัจจาอริยฐาน ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคือสัจจะ จาคอริยฐาน ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคือจาคะ อุปสมมาอริยฐาน ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นอุปสมมาที่มีอยู่ในจิตใจตลอดเวลา (๙)เมตตาบารมี คือ มีเมตตาธรรมอยู่เนื่องนิตย์ น้อมนึกในใจตลอดเวลาว่า “สพฺเพ สตุตา อเวรา โหนตุ อพฺยาปชฺฐมา โหนตุ อนินฺมา โหนตุ สฺสุขิ อตุตฺตานํ ปรีหฺรณฺตุ ขอสัตฺว์ทังปวงจงเป็นสุข อย่าได้มีเวรภัยต่อกันและกัน อย่าได้พยายามทำร้ายกัน อย่าได้มีความทุกข์กายใจ ขอให้รักษาตนพ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ใช้เมตตาธรรมเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติ หรือใช้เมตตาธรรมเป็นหลักในแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา โดยมีขันติบารมีเป็นฐาน (๑๐)อุเบกขาบารมี คือ มีท่าทีที่นิ่งเรียบต่อปรากฏการณ์ ไม่เอนเอียง ไม่ปรุงแต่งต่อยอด ใช้อุเบกขาเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติหรือใช้อุเบกขา(ความนิ่ง)แก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา

คนที่จะเป็นผู้นำรัฐควรเป็นคนดิระดับใดระดับหนึ่งใน ๒ ระดับนี้ ผู้นำรัฐที่ดีที่สุดก็คือคนดิระดับที่ ๒ นี้ คนดีแบบพระโพธิสัตว์ มีคุณธรรมจริยธรรมแบบพระโพธิสัตว์ มีแต่การให้และให้ อย่างไรก็ตามขอบเขต มีความเรียบร้อยด้านกายวาจาหาที่ตำหนิได้ยากเป็นต้น เมื่อได้คนดิดังกล่าวมานี้ คนดิดีนี้แหละจะนำหลักการดีที่มีอยู่แล้วไปปฏิบัติเกิดผลดีเป็นแบบอย่างที่ดี คนทั่วไปก็จะได้นวนปฏิบัติที่ดีและแรงบันดาลใจที่จะทำตามอย่าง ความสมบูรณ์แห่งรัฐเกิดขึ้นได้ดังนี้.